"فێرنان برۆدێل" و
قوتابخانەی (مێژووی نوێ)

د. مەسعود ضاهر
لە عەرەبییەوە: شوان ئەحمەد

لە بەراییەکانی سـەدەی بیستەمدا، زانسـتە مرۆڤایەتیەکان لە ئەوروپا، ئەو ڕێنسانسـە هەمە لایەنەی تەواو دەکرد کە لە سـەدەس نۆزدەهەمەوە دەسـتی پێکـرد و لە ڕێی لێکۆڵینەوەگەلێکی قـوڵ و وردەوە کە مرۆڤی کردبووە چەقی خولیاکانی، گەشەی دەکرد و بەرەو پێش دەچوو.

سەرەڕای فرەیی پۆلێنکاری لەم بوارەدا، وەک: (مێژوو، جوگرافیا، کۆمەڵناسی، ئابوری و ...هتد)، بەڵام لێکۆڵیارانی کایەی زانسـتە مرۆڤایەتیەکان، جەختیان لەسـەر پێکەوە گرێدانی تەواوی ئەم زانسـتانە دەکردەوە، لە چوارچێوەی تاکە زانستێکدا کە ئەویش زانستی مرۆڤ بوو.

نوسین و بەرهەمەکانی جیوگرافیناسی ئەڵەمانی "فردریک ڕاتزل – friedrich Ratzel" و هەردوو زانای فەرەنسـی "لوسیان فیڤەر – Lucuien febre" و "مارک بلۆخ"، کاریگەری گەورەیان لەسـەر دروسـتبونی لێکۆڵیـارە نوێیەکان هەبوو، یەکێک لەوانـەش "فێرنان برۆدێل" بوو. لە تێکڕای ئەو دیدار و چاوپێکەوتنانەی ئەنجامی داون، "برۆدێل" باس لە شـوێن دەست و کاریگەری ئەو زانایانە دەکات (بە تایبەتی لوسیان فیڤەر)، لە فۆرمەلەکردنی تیۆریاکەی دەربارەی قوتابخانەی (مێژوی نوێ).

"برۆدێل" هەر بەوەندەشـەوە ناوەستێت و پڕکێشی زیاتر دەکات، کاتێک باس

لەوە دەکات کە کتێبە سەرەکیەکەی (ناوەڕاست و جیهانی ناوەڕاستی لەسەردەمی حوکمڕانی فیلیپی دووەمدا)، بەڕێنومایی ڕاستەوخۆ و سەرپەرشتی وردی «لوسیان فیڤەر» نوسراوە.

هەریەک لە «لوسیان فیڤەر» و «مارک بڵوخ»، لەسەر بنەمای خستنە ڕووی کێشە مەزنەکان لە چوارچێوەی سەردەمێکی مێژوی ماوە درێژدا، سەیری نوسینی مێژوییان دەکرد، ئەویش وەک هەوڵێک بۆ دەربازکردنی نوسینی مێژویی لە خەسڵەتی ڕوداوئامێز. لای «مارک بلوخ» زەمەنی مێژویی، بریتیە لەو پلانزمایەی کە ڕوداوە کۆمەڵایەتیەکان تێیدا دێن و دەچن، ئەویش زەمەنێکە هەمیشە لە گۆڕان و بەردەوامێتیدایە. هەروەها «ئەمیل دۆرکهایم» لەسەر بنەمای پەیوەندی توندوتۆڵی لەگەڵ تێکڕای زانستە مرۆییەکاندا نەک بەجیا لێیان، باسی لە نوسینی مێژویی دەکرد.

«برۆدێل» لەگەڵ ئەم تێزە و تیورانەدا یەکی دەگرتەوەو سەروەختێکیش، لە هەوڵی ئەوەدا بوو نوسینی مێژویی لە دیدگای تاک ڕەهەندی بۆ ڕوداوە کۆمەڵایەتیەکان دەربهێنێت، بەشێوەیەکی زۆر بەهرەمەندانە پراکتیزەی کردن و لەسەر بنەمای مێژووی ماوە درێژ کەوتە شرۆڤەکردنی ڕوداوە کۆمەڵایەتیەکان.

«برۆدێل» هەر لەسەرەتاوە دەیزانی زەمەن هەر لە خۆیدا و تەنها بۆ خۆی بونی نییە، بەڵکو بونی لەو پەیوەندیە دیالەکتیکیەدایە کە لەگەڵ ڕووبەری جوگرافیدا هەیەتی. یەکەمین ئەرکی مێژونوسی داهێنەریش ئەوەیە کە لە ڕێی یاسا و ڕوداوە کۆمەڵایەتیەکانەوە، پەی بەو پەیوەندیە بەرێت. لێرەوە و لە ڕێی نوسینە سەنگینەکانیەوە، «برۆدێل» توانی تیۆریای (شوێن — کات) بدۆزێتەوەو لایەنە سەرەکیەکانی تاوتوێ بکات، کاتێک زەمەنی مێژویی دابەشکرد بەسەر زەمەنی تاکەکەس و زەمەنی گروپ و زەمەنی یۆنیڤێرسالیدا. زەمەنی تاکەکەس ئەو ڕوبەرەیە کە ڕوداوی شەخسی و فەردی تێدا دەردەکەوێت، زەمەنی گروپیش ئەو ڕوبەرە دەستەجەمعیەیە کە مێژوی کۆمەڵایەتی تیا بەیاندەکرێت، لەگەڵ زەمەنی جیهان کە ڕوبەری ئاشکرابونی مێژوی جیهانە.

بە مەبەستی نوێکردنەوەی مێژوو (وەک چەمک و نوسین)، «برۆدیل» و ئەوانەی لایەنگری تیۆریاکەی بوون، لە هەوڵی ئەوەدا بوون مێژوو لەکۆت و بەندی دیکۆمێنت و گێڕانەوەی ڕووداو ئازاد بکەن و بەرەو ئاسۆکانی زانستی مرۆڤی بەرن. یەکەم سەرکەوتنیشیان لە بەگژاچونەوەی ئەو نوسینە مێژوییە باوانەدا بوو کە لە بەراییەکانی سەدەی بیستەمدا باڵادەست بوون.

تا ئەو کاتە نوسینەوەی باوی مێژوو، لە فەرەنساو وڵاتانی دیکەی ئەوروپادا، کەم تا زۆر بە وەسفی شەڕ و باسکردنی هەواڵی پادشاو سەرکردەکانەوە خەریک بوو. لە بەرئەوە نوسینەکانی «برۆدێل» ئاماژەیەکی حەقیقی بوو بۆ لەدایک بوونی (مێژوی نوێ)، مێژویەک کە زانستە مرۆییەکان لە ناوخۆیاندا هەماهەنگی دەکەن و لەڕێی ئەم هەماهەنگی کردنەشەوە، چەندین توێژینەوەی زانستی بەرهەم هات کە کاریگەری قوڵی لەسەر نوسینەوەی مێژوو، هەروەها لەسەر زانستە مرۆییەکانی دیکە بەجێهێشت. تەنانەت کتێبەکەی (ناوەڕاست و جیهانی ناوەڕاستی) بە شێوازێکی تەقلیدی دابەشنەکرد، بە جۆرێک کە کایەی جوگرافی لە کایەی سیاسی و کایەی ئابوری لە کایەی کۆمەڵایەتی و کایەی کلتوری لە کایەی ڕوداو جیا بکاتەوە، بەڵکو جیهانی ناوەڕاستی وەک ڕەهەندێکی زەمەنی و پانتاییەکی جوگرافی و چەمکێکی مێژویی و یەکەیەکی ئابوری و ژیارێکی یەکگرتوو وەرگرت، تا بکرێت لەڕێی مێژویەکی ماوە درێژ کە هەمیشە لە گۆڕاندا بێت، تاوتوێ بکات. لە دووەم کتێبیدا

(شارستانیەتی مادی، ئابوری و سەرمایەداری) کە لە سێ بەرگی قەوارە گەورەدا چاپکرا، ستایلێکی دیکەی بۆ نوسینەوەی مێژوو هەڵبژارد، ئەویش تێکەڵکردنی مێژوی سیاسی بوو بە مێژوی ئابوری، ئەمەش بۆ ئەو کاتە شتێکی زۆر نوێ بوو لە بواری نوسینەوەی مێژوو لە فەرەنسادا.

«برۆدیل» دوو ڕەهەندی سەرەکی کە بریتی بوون لە ڕەهەندی ئابوری و جوگرافی، سەربباری تیۆریاکەی خست، دەربارەی تیۆریای (شوێن — کات). لە کتێبی (ناوەڕاست)دا تەئکید لە ڕەهەندی جوگرافی و لە کتێبی (ژیاری مادی)یشدا جەخت لە ڕەهەندی ئابوری دەکاتەوە، لە هەردووکیشیاندا لێهاتوانە ئەو کارەی کردووە. بەم پێیە ئەو هەر داهێنەری تیورە نەبووە، بەڵکو لە هەمان کاتیشدا پەرەی پێداوەو گەشەی پێکردووە. واتە دیلی تیۆریا نەبووە، بەڵکو هەمیشە لە هەوڵی بەرەو پێشبردنیدا بووە و سور بووە لەسەر ئەوەی کام تیۆریا زۆر زانستیانەترە، ئەوە بۆ تاوتوێکردنی گەشە و بەرەو پێشچونی کۆمەڵگە هەڵبژێرێت. هاوکات دژی ئەوەش بوو کە مۆدێلێک یان تاکە ستایلێک، بۆ نوسینەوەی مێژوو هەبێت.

دوای نوسینی کتێبی (ناوەڕاست و جیهانی ناوەڕاستی) پێیوابوو لە نوسینەوەی مێژوودا، ڕەهەندی ئابووری لە ڕووی گرنگیەوە هیچی لە ڕەهەندی جوگرافی کەمتر نییە ئەگەر زیاتر نەبێت. ڕەهەندی ئابوری بەهۆی پەیوەندی تۆکمەی نێوان ڕوداوە کۆمەڵایەتیەکان و کاریگەریە ئابوریەکان، ڕاستگۆییەکی کۆمەڵایەتی بە نوسینی مێژویی یان نوسینەوەی مێژوو دەدات.

بە پێی دابەشکاریەکانی «فێرنان برۆدێل»، ڕوداوە کۆمەڵایەتیەکان لە ڕیزی پێشەوەدا دێن، لەبەرئەوەی پەیوەندی بە مێژووی ڕوداو ئامێزەوە هەیە. لە دوای ئەو کاریگەرییە ئابووریەکان دێت و لە خواری خوارەوەش جوگرافیا وەستاوە، لەبەرئەوەی بنەمای نەگۆڕی مێژووە. کارێکی ژیرانە نییە گەر بە دوای ناکۆکی میتۆدا بگەڕێین لای «برۆدیل»، بەو پێیەی لە کتێبی (ناوەڕاست)دا جەخت لەسەر ڕەهەندی جوگرافی دەکات و لە (ژیاری مادی)یشدا ڕەهەندی ئابوری بە هێند دەگرێت، لەبەرئەوەی ئەو لە هەوڵی هێنانە ئارای تیۆریایەکی زانستی ئەوتۆدا بوو کە زانستە مرۆییەکان تێیدا بەشداربن و بە هەموویان یەک زانست دروست بکەن ئەویش زانستی مرۆڤ بێت Interscience، ئەمەش جیای دەکاتەوە لە لێکۆڵینەوەی ئەو کایە مەعریفیانەی لەسەر فرە میتۆدی کاردەکەن Interdisciplinaire.

سەروەختێک لێکۆڵیار سەرکەوتوو دەبێت لە دیاریکردنی بزاوتی واقعی مرۆڤایەتی، ئەو کات بۆ خۆی دەبێتە مێژونوس و جوگرافی ناس و ئابوری ناس و کۆمەڵناسێکی سەرکەوتوو. "ئیڤ لاکۆست — Ives Lacoste" دەرهەق بە "برۆدیل" دەستەواژەیەکی لەمە چاکتری نەدۆزیەوە کە بڵێت: ("برۆدیل مێژوونوسێکی زۆر مەزنە، بەڵام لە هەمان کاتیشدا جوگرافی ناسێکی گەورەشە، ئەگەر پێشی خۆش نەبێت).

هەندێک لە خەسڵەتە سەرەکیەکانی میتۆدی "برۆدیل":

"فێرنان برۆدیل" بەڕابەر و پێشەنگی ئەو قوتابخانەیە دادەنرێت کە پێی دەڵێن قوتابخانەی (مێژوی نوێ)، واتە مێژوییەک کە لە چەندین گۆشە نیگای جیاجیاوە دەنوسرێتەوەو تیایدا کایەی (ئابوری و سیاسی و کلتوری و کۆمەڵایەتی و ژیاری و ڕوداو) تێکەڵ بە یەک دەبن، ئەمەش وا

دەکات نوســەرانی ئــەم قوتابخانەیە ببنە خاوەن دیدگایەکی میتۆدی جیــاواز. لەلایەک جیاوازبن لە نوسینەوەی وەسف و پیاهەڵدان و گێڕانەوەی حیکایەت ئامێز، لەلایەکی دیکەشەوە خۆیان لەو ئاقارە مێژوییە مادیە جیابکەنەوە کە باوەڕی بە حەتمیەتی مێژویی و پێداویستی گوزەرکردنی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتــی بــە پێنج قۆناغەکەدا هەبوو کــە بریتی بوون لە: (کۆمۆنەی ســەرەتایی، کۆیلایەتی، دەرەبەگایەتی، سەرمایەداری تا دەگاتە سۆسیالیزم).

یەکێــک لە خەســڵەتە دیارەکانی میتۆدی "برۆدیل" ئەوەیە کــە جوگرافیا ڕۆڵێکی دیار و گرنگ دەبینێت لە بەرەوپێشچونی مێژویدا، ئابوریش بەشداری لەو پێشکەوتن و بەرەو پێشچونەدا دەکات و کاریگەری لەســەر مرۆڤ و ژینگەی جوگرافی جێدێڵێت. "برۆدیل" پێیوایە مێژوو خەســڵەتێکی یۆنیڤێرسالیانەی هەیە و ئەرکی مێژونوسیش ئەوەیە کە لەڕێی زەمەن بەندی واقیعەوە (واتە لە ڕێی دابەشکردنی قۆناغە مێژوییەکانەوە)، ئەو یۆنیڤێرسالیبونەی بسەلمێنێ.

"برۆدیل" لەو بڕوایەدایە شتگەلێک هەن لە مێژودا جێگیر و نەگۆڕن، هەروەها شتگەلێکی دیکەش هەن زۆر ســســت و لەســەرخۆ دەگۆڕێن، بەڵام هەندێ شــتی دیکەش هەن خێرا و بەپەلە گۆڕانیان بەسەردا دێت. ئەمەش لە کۆمەڵگەیەکەوە بۆ کۆمەڵگەیەکی دیکە دەگۆڕێت، بەهۆی چەندین هۆکاری جیاجیاوە کە ڕەنگە گرنگترینیان هۆکاری مرۆیی بێت.

تیۆریایەکی سەرەکی کە "برۆدیل" لە تێکڕای نوسینەکانیدا کاری پێدەکات ئەوەیە ئەو دیدگایەکی چونیەک و هاوسەنگی بۆ گەشەو بەرەوپێشچونی مێژووی کۆمەڵگاکان هەیە. بەم پێیە مێژوو تەنها لە ئاســتی ماوە درێژدا جوڵە و بزوتنی بە باشــی دەبینرێت، چونکە دەتوانین سەرنجی ئەوە بدەین کە تەواوی کۆمەڵگاکان بە قۆناغی گۆڕانکاری هەندێ جار خێرا و هەندێ جار ســســت و لەســەرخۆدا تێپەڕیون، دیاریکردنی ئەو جوڵەو بزوتنەوەیەش ئاســان نییە، تەنها بە بەراوردکردنی کۆمەڵگاکان نەبێت بەیەکتری لە قۆناغی مێژویی ماوە درێژدا.

بەرەوپێشچونی مێژوویی، بەرهەمێکی سروشتی جموجۆڵ و چالاکی مرۆڤە کە بە وردی ئامادەباشی بۆ دەکرێت و بە ئاشــکرا خۆی بەیان دەکات وەک گوزارشــتێک لەو چالاکیانە، لەبەرئەوەی جەماوەر بریتیــە لە بنەما و ڕێســای مێژوو، ئیتر ئەو جەماوەرە هەژار بێت یــان دەوڵەمەند. بەڵام "برۆدیل" دەڵێت شــتێکی هەڵەیە پێمان وابێت خەڵک مێژوی خۆیان دروست دەکەن، نەخێر بە پێچەوانەوە، ئەوە مێژووە خەڵک دروست دەکات و ئەوان دەبێت بچنە ژێر باری دەرەنجامەکانی و هەوڵی گۆڕینی بدەن. مێژووی ئیرادی تەنها خەیاڵ پڵاوە، لەبەرئەوەی ئیرادەی مرۆڤ لە دروستکردنی مێژوودا جگە لە دڵۆپە ئاوێک لە زەریایەکدا شــتێکی تر نییــە. هەروەها "برۆدیل" بەکارهێنانی زاراوەگەلی وەک: (داوەشــان و دواکەوتن و دراما و خێراکردنی بەرەو پێشــچون و گۆڕانی ڕادیکال) بە هەڵە دەزانێت، لەبەرئــەوەی ئەو پێی وایە ئەم زاراوانە بۆ وەســفکردنی ڕوداوی ڕۆژانە دەســت دەدەن، لەکاتێکدا مێژوونوس دەبێت پشت بە واقیع ببەستێت، ئەویش لەڕێی ئەو دیکۆمێنتانەی ئاماژە بۆ ئەو واقیعە دەکەن و ڕوداوەکانی ناوی دەســەلمێنن. مێژوونوس گەردەیەوێت دەرهێنەرێکی خەیاڵ فراوان بێت، پێویســتە بۆ چرکەیەکیش ئەوەی لەبیر نەچێت کە شــانۆی جێگیر و نەگــۆڕی ئەو کۆمەڵگەیە و ئەکتەرەکانیشــی ڕاستەقینەن نەک وەهمی و دروستکراو بن. هەروەها پێویستە ئەو چوارچێوەیەشی بۆ کارەکتەرەکانی دەکێشــێت، دەرگیری ئەو وەســفە وردانەی ڕوداوە مێژوییەکان بێت کە لەلایەن

پاڵەوانەکانیەوە و لەسەر زەمینی واقیع فۆرمەلە کراون، نەک چنراوی خەیاڵ و فانتازیا بێت.

"برۆدیل" دەیویست شرۆڤەکاری وردو وەسفی ڕوداوەکان پێکەوە کۆبکاتەوە، ئەویش لە ڕێی دیکۆمێنتکردنێکی چاک بۆ تەواوی دیاردەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی، لەبەرئەوەی تەنها دیکۆمێنت دەتوانێت سەرلەنوێ وێنای ڕابردوی کۆمەڵگەمان وەکی خۆی بۆ بکاتەوە، بەڵام خۆی لەتاکڕەوانی و بینینی یەکلایەنە بەدور دەگرت لە کاتی تاوتوێکردنی دیکۆمێنت و هەڵسەنگاندنی ناوەڕۆکیدا. زیاد لە جارێک "برۆدیل" باسی لەوە کردووە کە ئەو نە بەیەکجاری دژی مێژوی ڕوداوئامێزە و نە کتومتیش لایەنگری مێژووی ماوەدرێژە، بەڵکو لە هەوڵی ئەوەدا بووە ئەم دوانە پێکەوە کۆ بکاتەوە. ئەو هەمان ڕێچکەی "مارک بلۆخ" و "لوسیان ڤیفەر"ی نەگرتەبەر بۆ ئاوێتەکردنی تەواوی زانستە ئینسانیەکان لەیەک زانستدا کە ئەویش مێژووناسیە، پشت ئەستور بەو قسەیەی دەڵێت: (مرۆڤایەتی تەنها یەک زانستی ناسیوە، ئەویش زانستی مێژوو بووە)، بەڵکو لە لێکۆڵینەوەی مێژودا هەوڵی داوە، سوود لە زانستە مرۆڤایەتیەکانی دیکە وەربگرێت.

"لوسیان ڤیڤەر" کاتێک دەڵێت: (مێژوو بریتیە لە مرۆڤ)، "برۆدیل" لە وەڵامدا دەڵێت: (مێژوو بریتیە لە مرۆڤ و شتەکانی دیکەش کە لە دەرەوەی مرۆڤن). بە ڕای ئەو دەشێت مێژوو ببێتە زانستی مرۆڤ، بە مەرجێک تەواوی زانستە مرۆییەکان بخرێتە پاڵ مێژووناسی. مێژوو یەکێکە لە ئامرازەکانی مەعریفە، نەک تەواوی مەعریفە بێت. وەک چۆن لە ماوەی ڕابردودا مێژووناسی بوژایەوە، ئاوەهاش بە هەمان شێوە زانستە مرۆڤایەتیەکانی دیکەش بوژانەوە. ئەمەش هیچ جۆرە ناکۆکیەکی تێدا نییە، لەبەرئەوەی (مێژوی نوێ)، بەردەوام لە گۆڕان و بەرەوپێشچوندایە و لەگەڵ زانستە مرۆڤایەتیەکانی دیکەدا ناکۆک نیە و ناخوازێت بیانگرێتە خۆی، ئەوەندەی لە هەوڵی ئەوەدایە سودیان لێ ببینێت، بە مەبەستی گەیشتن بە مێژویەکی زانستی قوڵ و تۆکمە کە سەرجەم زانستە مرۆڤایەتیەکان بەشداربن تێیدا.

"برۆدیل" پێیوایە ڕۆچون لە پسپۆڕیدا لە بواری زانستە مرۆڤایەتیەکاندا، لە چارەسەرکردنی قەیرانی زانستە کۆمەڵایەتیەکاندا دەرەنجامێکی باشی لێنەکەوتەوە، چونکە چارەسەر بەو لێکۆڵینەوانە نابێت کە پشت بە فرەمیتۆدی دەبەستن لە نێوان کایەکانیاندا، بەڵکو بەیەکخستنی زانستەکان دێت لە زانستی مرۆڤدا، بە مەبەستی هێنانەئارای تاکە میتۆدێک کە بەسەر تەواوی زانستە مرۆڤایەتیەکاندا پراکتیزە بکرێت.

ئەو زانستانەی لەسەر فرەیی و جۆراوجۆری کایە مەعریفیەکان دروست بوون، لە هەوڵی ئەوەدان لە لێکۆڵینەوە مرۆییەکاندا دوو میتۆد یان زیاتر تێکەڵ بەیەک بکەن، بەڵام زانستی مرۆڤ دەیەوێت یەک میتۆدی زانستی بە دیدگایەکی یۆنیڤێرسالی بەسەر بەرەو پێشچون و پێشکەوتنی مرۆڤایەتیدا پراکتیزە بکات، ئەویش لە میانەی میتۆدێکی کاری هاوبەشەوە کە بەرهەمی ژمارەیەکی زۆری زانایان بێت کە شارەزاییان لە زانستە مرۆڤایەتیەکاندا هەیە، بەرەنجامی ئەم پرۆسەیەش لێکۆڵینەوەگەلێکی وەک یەکە لەسەر بنەمای یەک بەرنامەو یەک میتۆد.

نوسینەوەی مێژوی هاوچەرخ زۆر بە قووڵی پەرەیسەند و مێژونوسی زانستی لە هەوڵی ئەوەدابوو، ئەم نوسینە تا دوا تخوبەکانی مەعریفەی زانستی بەرێت، لە ڕێی بەکارهێنانی شێوازەکانی جوگرافیای مرۆیی و دەرونناسی کۆمەڵایەتی و ژمارەی ئاماری و پرانسیپەکانی ئابوری ناسی و... هتد، بەڵام

بە وتەی "برۆدیل" ســەرەکیترین کۆسپێک کە لە ماوەی دوایدا هاتۆتە ئارا، ئەوەیە پسپۆڕانی بواری زانســتە مرۆییەکان هەوڵدەدەن بەربەست لە نێوان زانســتێک و زانستێکی دیکەی مرۆیدا دروست بکــەن. هەروەها مێژوویان بــە جۆرێک پۆلێن دەکرد، وەک ئەوەی ڕابردوویەکی بەردەوام بێت. تەنانەت خودی "برۆدیل" خۆشی لەم تێڕوانینە قوتاری نەبوو، هەر بۆیە دەیویست بەم قسەیەی کە دەڵێت: (بەو پێیەی جیاوازی لە نێوان ڕابردوو و ئێســتادا نییە، ئەوا مێژوو بریتیە لە کۆمەڵناسی)، خۆی لەو بۆچونە بەدوور بگرێت.

وەرگۆڕانی مێژوی نوێ بۆ جۆرێک لە کۆمەڵناسی بێلایەن، هانی هەندێ لە توێژەرانی مارکسیزمیدا بەتایبەت "جۆرج گۆرفیچ" و "پییار بۆردیۆ"، تا ڕەخنەی توند ئاڕاستەی تیۆریاکەی "برۆدیل" بکەن و تەئکید لە تیۆریای جێگیر و گۆڕان لە مرۆڤ و لە ڕابردوو و لە ئێستادا پێکەوە بکەنەوە. وەڵامی "برۆدیــل" بۆ ئەمە ئەوە بوو کــە ڕەهەندی مێژوویی ڕوداوە کۆمەڵایەتیەکان دەتوانێت کۆمەڵناســی مرۆیی لە کەوتن قوتار بکات و لەم بارەیەوە دەڵێت: (بەبێ ڕەهەندی مێژوویی، کۆمەڵناســی دەبێتە مەعریفەیەکی کوێر و نابینا).

مشتومڕی هێمنانە و هەندێ جاریش توندوتیژ، بەڵگەی قورسی و گرانی گەیشتنە بەیەک میتۆد کە بەشــێوەیەکی نۆرماڵ بەسەر تێکڕای زانستە مرۆڤایەتیەکاندا پراکتیزە بکرێت. لە ڕاستیدا یەک مرۆڤ و یەک کۆمەڵگە و یەک ڕوداومان نییە کە بشــێت بە شــێوەیەکی یەکگرتوو شرۆڤە بکرێت، بەڵکو هەقیقەتی زانستی جۆراوجۆر هەیە و دەکرێت لەڕێی ئەو دیکۆمێنتانەی پەیوەندیدارن پێیەوە بسەلمێنرێت. ئەو ســەلماندنەش پابەندی ڕۆشنبیریی توێژەرەکەو پێداویستیەکانی سەردەمەکەیە. هەمــوو بەرەو پێشــچون و گۆڕانکاریەکی نوێ، بە دڵنیایی زانســتی نوێ و کێشــەی نوێ لەگەڵ خۆیدا دێنێت، ئەوەی دەمێنێتەوە تەنها باوەڕی نەگۆڕە بە توانســتی مرۆڤ لە هەمبەر گەشــەکردن و ئەفراندنی شــێوازگەلی وا کە لە باریدا بێت زۆر بە قوڵی و هەمەلایەنانە لە گۆڕان و پێشــکەوتنی کۆمەڵایەتی تێبگات.

قوتابخانەی بڵاوکراوەی ســاڵانە (Les Annales) بەڕابەرایەتی "برۆدیل"، بوو بە لابورێکی گرنگ بۆ ئەنجامدانی چەندین باس و لێکۆڵینەوە، دەربارەی چاکترین شــێواز بۆ نوســینی زانســتی کە بەرەو پێشــچونی کۆمەڵایەتی بە وردی و فراوانی نیشــان بدات. لە ڕێی ئەو ئەزمونانەوە کە گۆڤاری (Les Annales) ڕێساکانی دارشت، قوتابخانەی (مێژوی نوێ) کە "برۆدیل" ڕابەرایەتی دەکرد هاتە ئــارا و بە گۆڕان و قەڵەمبازێکی گەورەش لە بواری زانســتە مرۆییەکانــدا ئەژمار دەکرا کە خاوەن خەسڵەتگەلێکی تایبەتی بوو، لەوانە:

–پراکتیزەکردنی ڕاستەوخۆی ڕێبازی زانستە سروشتیەکان، بەسەر نوسینەوەی مێژودا.

–لێکۆڵینەوەو تاوتوێکردنی پێشــکەوتن و پەرەســەندنی مێژوویی، لــە قۆناغێکی زەمەنی دوور مەودادا.

–بینیــن و بەهەندگرتنی دیاردە جوگرافی و ئابووری و کۆمەڵایەتیەکان، لە میانەی هەماهەنگی و کارلێکردنی ئینسانیەوە.

نوســینەکانی "برۆدیل" وەک قوتابخانەیەکی زانســتی وا بوو، ژمارەیەکی زۆر لە مێژوونوســان تێیدا پێگەیشــتن، بەشێکیان لەناو قوتابخانەی بڵاوکراوەی ســاڵانەدا دەرکەوتن. لەبەر گرنگی ئەو

قوتابخانەیـــە، لە ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا پەیمانگایەکی تایبەت بە ناوی "فێرنان برۆدێل"ەوە کرایەوە، بۆ لێکۆڵینەوەی بەراوردکاری نێوان شارســـتانیەتەکان. ســـەرەڕای ئەوەی تیۆریای مێژوی یۆنیڤێرسالی لە زەمەنی ماوە درێژدا هێنایە ئاراو، ئەو تیۆریایەشی لە ڕێی هەردوو کتێبە ناوازەکەیەوە (ناوەڕاســـت و) و (ژیاری مادی) پراکتیزە کرد، بەڵام دوای ئەوە پاشەکشەیەکی سەیر لای "برۆدیل" دەستی پێکرد، کاتێک لە جیهانی و گەردونگەراییەوە، بایدایەوە سەر شتە لۆکاڵی و ناوچەییەکان.

لێرەوە دەســـتی کرد بە لێکۆڵینەوە و خوێندنەوەی مێژوی فەرەنســـا، ئەم کارەشـــی بە شێوەی لێکچەر دەســـت پێکرد کاتێک کە وانەی بە خوێندکارانی کۆلێژ دی فرانس دەوتەوە لە ســـاڵی ١٩٧٠. دواتـــر ئەمـــە بووە بەرهەمی کارێکی گەورەو لە ســـێ بەرگدا چاپی کرد. بەم کارەشـــی دەیویســـت جەخت لە شوناسی ناوازەو تایبەتی فەرەنسا بکاتەوە. لەمبارەیەوە دەڵێت: (گرنگ بۆ من شوناسی فەرەنســـایە)، ئەم کتێبەش وەکی خۆی دەڵێت: (بەشـــێکی ســـەرەکی لێی کە بەرگی دووەمیەتی، کتێبێکی تەقلیدیە).

سەرچاوە:

ئەم نوســـینەی لێرەدا دەیخوێنیتەوە لە ئەســـڵدا دەقی لێکچەرێکی لێکۆڵیار " د. مەســـعود ضاهر"ە کە لە بەرواری ٥/٦/١٩٨٦ لە ولاتی تونس و لەســـەر بانگهێشتی زانکۆی هاوینەی عەرەبی — ئەوروپی، پێشکەش بە خوێندکارەکانی زانکۆی (الحمامات)ی کردووە و دواتریش ســـاڵی ١٩٨٧ لە گۆڤاری (الفکر العربی المعاصر) لە بەیروت بڵاوکراوەتەوە.